

Särtryck ur Statistisk Tidskrift 1959:1

ANVÄNDNING AV BEFOLKNINGSREGISTRET FÖR
UNDERSÖKNING AV ARBETSKRAFTENS
RÖRLIGHET — EN METODSTUDIE

Av fil. kand. JAN GILLBERG, IUI, och fil. lic. BENGT G. RUNDBLAD, IUI

Under senare år har inom Industriens Utredningsinstitut (IUI) ökad uppmärksamhet ägnats åt problem angående arbetskraftens rörlighet. Vid planerandet av egna undersökningar på detta område har en inventering av redan tillgängligt material företagits. Uppmärksamheten kom därvid också att riktas på befolkningsregistret, vars användbarhet vid studier av arbetskraftens rörlighet vi genom en probbearbetning av en mindre del av registrets kortmassa sökt analysera. Då vi nu presenterar resultaten av denna probbearbetning, skall det särskilt framhållas, att det är de använda metoderna, som kan anses ha intresse. De siffermässiga resultaten får däremot mera fattas som en illustration av metoderna än som ett tillskott till vår kunskap om förändringarna på den svenska arbetsmarknaden, eftersom bl. a. yrkesuppgifterna i befolkningsregistret för år 1950, som är ett av jämförelseåren i denna artikel, icke är helt jämförbara med motsvarande uppgifter för andra år under 50-talet.

Befolkningsregistrets uppläggning¹

I samband med 1950 års folkräkning (31/12 1950) företogs viss omorganisation av den svenska befolkningsstatisti-

¹ Uppgifterna rörande befolkningsregistrets uppläggning har delvis hämtats från en uppsats av byråchef Ivar Uhubom i Statistisk tidskrift 1952 s. 13.

ken. I avsikt att förenkla kommande folkräkningar och förbättra statistiken över förändringarna i befolkningens sammansättning upplades på grundval av material från 1950 års folkräkning det s. k. befolkningsregistret, vilket omfattar alla dem, som är födda den 15 i månaden. Registret omfattar således $12/365 = 3,3$ % av befolkningen, vilket vid uppläggningsdagen innebar omkring 230 000 individer. Registret kompletteras successivt med dem, som föds den 15 i någon månad eller som invandrar till Sverige med detta födelsedatum. Från registret avföres de individer, som avlider eller utvandrar. För den miniatyrbefolkning, som det utgör, registreras uppgifter om förändringar beträffande hemort, civilstånd och barnantal samt mot slutet av varje kalenderår dessutom inkomsten under närmast föregående år samt förändring i yrkesställning och näringsgrenstillhörighet sedan närmast föregående årsskifte. Medan således varje flyttning mellan församlingar (däremot inflyttning inom församling) samt varje förändring av civilstånd och barnantal registreras, ändras yrkesuppgifterna endast en gång om året. Detta sammanhänger med att de senare ändringarna bygger på föreskrivna uppgifter från taxeringsnämnderna i samband med införskaftet av inkomstuppgifterna. Detta innebär vidare, att yrkesangivelsen i befolkningsregistret kommer a

bygga på de i vederbörandes deklara- tion lämnade uppgifterna om yrkesverk- samheten under det år deklara- tionen av- ser. Som jämförelse kan nämnas, att folk- räkningarna bygger på deklarerad yrkes- tillhörighet vid den mantalsskrivning, som föregår folkräkningen.

Inga uppgifter om arbetsgivare finnes i befolkningsregistret, utan yrke anges i klartext samt med en kod, som omfat- tar näringsgren och yrkesställning (egen företagare, tjänsteman, arbetare samt ej yrkesverksam). Beträffande näringsgren användes följande indelning:

1. Jordbruk med binärningar
2. Byggnadsverksamhet
3. Industri och hantverk
4. Samfärdsel
5. Handel
6. Allmän förvaltningstjänst
7. Fria yrken
8. Husligt arbete
9. Övriga yrken

För eventuella studier av arbetskraf- tens rörlighet är det således endast år- liga förändringar beträffande närings- gren samt yrkesställning, som kan stu- deras med hjälp av befolkningsregistret. Dessa förändringar kan dock studeras i samband med vederbörande arbetsta- gares geografiska flyttningar, ålder, ci- vilstånd, barnantal samt inkomstförhål- landen. För gifta finns även uppgifter om maken/makans yrkestillhörighet samt inkomst.

Befolkningsregistrets uppgifter föres dels på handskrivna s. k. stamkort, dels på ett hålkortsregister.

Uppläggnings- och bearbetnings- metoden

I avsikt att närmare undersöka befolk- ningsregistrets användbarhet för studier av arbetskraftens rörlighet och därmed

sammanhängande problem har de i re- gistret tillgängliga uppgifterna bearbe- tats för sex årgångar män, nämligen de åren 1926, 1927, 1930, 1931, 1934 och 1935 födda.

På grund av den vid datainsamlingen rådande eftersläpningen i registret har flyttningarna mellan näringsgrenarna en- dast följts under perioden 31/12 1950 till 31/12 1954. Vi har således studerat flyttningarna för individer, som är 15—19, 16—20, 19—23, 20—24, 23—27 samt 24—28 år gamla.

Bearbetningen har vidare begränsats till män födda de ovannämnda åren, som varit skrivna i Stockholm eller — vad gäller vissa fall — någon av de inre förorterna¹ under fyraårsperioden 1951—54.² Den senare gruppen har intresse för undersökningen, då även befolkning- en i det inre förortsområdet måste anses representativ för Stockholms arbets- marknad. De här nämnda begränsning- arna av det undersökta materialet åskåd- liggöres i diagram 1, där en kategori- klyvning gjorts av en av de sex årsklas- serna.

A. Födda i Stockholm samt där man- talsskrivna 31/12 1950—31/12 1954. Bosättning på annan ort än Stock- holm kan således i detta liksom i samtliga nedanstående fall ha ägt rum under en kortare eller längre period före den 31/12 1950. — Denna ka- tegori *ingår* i det bearbetade mate- rialet.

B. Födda i Stockholm samt där mantals- skrivna 31/12 1950 men som flyttat

¹ I enlighet med Statistisk årsbok för Stock- holm har följande orter räknats tillhöra Stock- holms Inre förortsområde: Danderyd, Djurs- holm, Huddinge, Järfälla, Lidingö, Nacka, Salt- sjöhaden, Sollentuna, Solna, Stocksund, Sund- byberg samt Täby.

² En person, som varit skriven på annan plats under en tidrymd av sex månader eller mindre, har dock fått ingå i det bearbetade materialet.

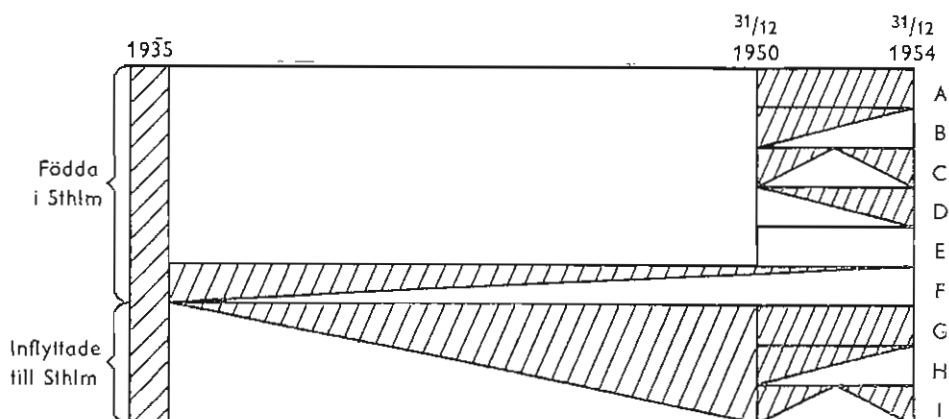

Diagram 1. Kategoriklyvning av årsklass 1935 åskådliggörande hur det bearbetade material begränsats. *The age group of 1935 divided into different categories to show how the population studied has been limited.*

- till annan ort i Sverige under den följande fyraårsperioden. — Denna kategori *ingår ej* i det bearbetade materialet.
- C. Födda i Stockholm samt där mantalskrivna såväl den 31/12 1950 som den 31/12 1954 men inte under den mellanliggande fyraårsperioden som helhet. — Denna kategori *ingår ej* i det bearbetade materialet.
- D. Födda i Stockholm men inte mantalskrivna där den 31/12 1950, som återkommer till Stockholm under den följande fyraårsperioden. — Denna kategori *ingår ej* i det bearbetade materialet.
- E. Födda i Stockholm men inte mantalskrivna där den 31/12 1950, som ej återkommer till Stockholm under den följande fyraårsperioden. — Denna kategori *ingår ej* i det bearbetade materialet.
- F. I Stockholm födda, som emigrerat eller avlidit under perioden 1935—1954. — Denna kategori *ingår ej* i det bearbetade materialet.
- G. Till Stockholm inflyttade, som är mantalskrivna där den 31/12 1950—31/12 1954. — Denna kategori *ingår ej* i det bearbetade materialet.
- H. Till Stockholm inflyttade, som i mantalskrivna där den 31/12 1950 men som flyttat till annan ort i Sverige, emigrerat eller avlidit under den följande fyraårsperioden. — Denna kategori *ingår ej* i det bearbetade materialet.
- I. Till Stockholm inflyttade, som i mantalskrivna där såväl den 31/12 1950 som den 31/12 1954 men inte under den mellanliggande fyraårsperioden som helhet. — Denna kategori *ingår ej* i det bearbetade materialet.

Genom ovannämnda avgränsningar har det bearbetade materialet kommit att omfatta 667 individer fördelade på de sex årsklasserna på sätt, som visas i tabell 1.

I vissa bearbetningar har de olika grupperna slagits samman och blivit föremål för totalanalys. I andra fall har de ovan gjorda uppdelningarna, dels i åldersklasser och dels på grupperna »i

Tab. 1. Det bearbetade materialet fördelat på årsklasser samt på »i Stockholm födda» och »till Stockholm inflyttade»
The analyzed data divided into age groups and into »born in Stockholm» and »not born in Stockholm»

Årsklass	I Stock- holm födda	Till Stockholm inflyttade	Summa
1926	52	81	133
1927	61	82	143
1930	73	47	120
1931	78	31	109
1934	66	27	93
1935	49	20	69
	Totalt 379	288	667

födda» och »inflyttade», haft intresse för undersökningen. Vad den senare uppdelningen beträffar, skall det framhållas, att befolkningsregistret inte ger upplysning om när en person flyttat till Stockholm, därest det har skett före den 1/1 1951. De individer, som i denna undersökning blivit klassificerade som »inflyttade», skiljer sig således ifrån de »infödda» endast därigenom, att de inte är födda i Stockholm. De »inflyttade» kan följaktligen ha varit bosatta i Stockholm med inre förortsområde alltsedan kort efter födelsen. Det finns dock ingen anledning förmoda, att detta skall ha varit så vanligt, att vår uppdelning mellan »infödda» och »inflyttade» blivit helt illnsorisk.

På grund av materialets begränsning måste de bearbetningar, som presenteras på de följande sidorna endast betraktas som exempel på vad befolkningsregistret kan användas till i samband med studiet av arbetskraftens rörlighet. Härav följer också, att de redovisade »resultaten» mest är att anse som tankeställare eller hypoteser för eventuellt kommande analyser av liknande material.

De ej yrkesverksamma

På grund av att de utvalda åldersgrupperna utgöres av unga individer, förekommer det ett ganska stort antal ej yrkesverksamma i materialet. Dessa individer har i befolkningsregistret kodats som ej yrkesverksamma inom den näringsgren, som fadern eller annan familjeförsörjare tillhör. I de följande tabellerna och diagrammen har de ej yrkesverksamma genomgående sammanförts till en gemensam grupp.

Tab. 2. Andelen ej yrkesverksamma fördelade på olika årsklasser vid den undersökta periodens början respektive slut

The proportion of those not occupied in the various age groups in the beginning and at the end of the period studied

Årsklass	31/12 1950		31/12 1954	
	%	Ålder	%	Ålder
1926	7	24—25	1	28—29
1927	13	23—24	3	27—28
1930	26	20—21	7	24—25
1931	24	19—20	11	23—24
1934	51	16—17	12	20—21
1935	77	15—16	16	19—20
	Totalt 28		7	

Tabell 2 ger vid handen, att andelen ej yrkesverksamma bland 19—25-åringarna var mindre 31/12 1954 än 31/12 1950. Inte blott genom denna undersökningens allmänna begränsning utan även på grund av att befolkningsregistrets redovisning av antalet yrkesverksamma resp. ej yrkesverksamma för de bägge observationspunkterna 31/12 1950 och 31/12 1954 följer olika principer, kan iakttagelsen inte tillmätas något statistiskt värde.¹ Detta sammanhänger med

¹ En jämförelse mellan andelarna ej yrkesverksamma per den 31/12 1951 och den 31/12 1954 visar, att endast en mindre förskjutning i riktning mot en större andel yrkesverksamma ägt rum under den mellanliggande treårsperioden.

Tab. 3. Andelen ej yrkesverksamma bland i Stockholm födda resp. till Stockholm inflyttade den 31 dec. 1950

The proportion of those not occupied in the groups born and not born in Stockholm

Årsklass	Infödda %	Inflyttade %
1926	10	5
1927	16	11
1930	26	26
1931	26	19
1934	50	52
1935	78	75
Totalt	33	21

att befolkningsregistret lades upp på uppgifter per den 31/12 1950, som hämtades från den senaste folkräkningen, vars principer för redovisningen av yrkesverksamma resp. ej yrkesverksamma inte står i överensstämmelse med befolkningsregistrets. Detta yrkesverksamhetsbegrepp är nämligen vidare än folkräkningens. För dessa problem redogörs närmare i ett avsnitt av statistiska centralbyråns utlåtande över långtidsutredningens betänkande, till vilket här hän-

visas (Statistisk tidskrift 1957: 5, s. 242 f.).

En annan iakttagelse är, att andelen ej yrkesverksamma vid periodens början är större bland den del av materialet, som omfattar individer födda i Stockholm än den del, som omfattar inflyttade till Stockholm. Av tabell 3 framgår också, att denna skillnad är relativt sett större för de äldre årgångarna än för de yngre.

En motsvarande jämförelse mellan »infödda» och »inflyttade» vid periodens slut skulle ge ett liknande resultat, vad gäller de bägge grupperna som helhet betraktade, nämligen 18 procent respektive 10 procent. Detta förhållande torde inte kunna anses som särskilt anmärkningsvärt. Det är ganska naturligt, om den ungdom, som lämnar sin hemort, i större utsträckning ger sig ut på arbetsmarknaden.

Fördelning på näringsgrenar

Genom den använda urvalsmetoden kan man som en arbetshypotes antaga,

Tab. 4. Årsklassernas fördelning på näringsgrenar

The distribution of the age groups studied among the various industries

Näringsgren	Årsklasserna 1934--35			Årsklasserna 1930--31			Årsklasserna 1926--27			Samtliga sex årsklasser		
	$\frac{31}{12}$	$\frac{31}{13}$	+/-	$\frac{31}{12}$	$\frac{31}{13}$	+/-	$\frac{31}{12}$	$\frac{31}{13}$	+/-	$\frac{31}{12}$	$\frac{31}{13}$	+/-
	1950	1954		1950	1954		1950	1954		1950	1954	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Jordbruk med binärningar	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Byggnadsverksamhet	1	3	+ 2	4	7	+ 3	6	8	+ 2	4	6	+ 2
Industri och hantverk	22	39	+ 17	31	40	+ 9	39	37	- 2	32	38	+ 6
Samfärdsel	6	15	+ 9	13	15	+ 2	15	17	+ 2	12	16	+ 4
Handel	9	22	+ 13	16	18	+ 2	16	23	+ 7	14	21	+ 7
Allmän förvaltningssjänst	1	7	+ 6	7	9	+ 2	9	11	+ 2	6	9	+ 3
Fria yrken	—	—	—	3	3	0	3	2	- 1	2	2	0
Husligt arbete	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Övriga yrken	—	—	—	1	—	- 1	1	—	- 1	1	—	- 1
Ej yrkesverksamma	62	14	- 48	25	9	- 16	10	2	- 8	28	7	- 21
Summa	100	100		100	100		100	100		100	100	

att materialet i grova drag skall ge en bild av den utveckling beträffande yrkesverksamhet och näringsgrenstillhörighet, som män i Stockholm genomlöper mellan sitt 15:e och 28:e år. Tabell 4 har uppställts för att belysa hur denna utveckling kan statistiskt belysas. Med hänsyn till de stora slumpfel, som vidläder en stickprovsundersökning av denna typ och till tidigare påpekade brister i materialet i fråga om yrkesfördelningens jämförbarhet de båda åren bör dock inte skillnader och likheter i tabellen tillmätas alltför stor betydelse.

Bland tendenserna i materialet kan dock enligt tab. 4 den under perioden ökade andelen för byggnadsverksamhet, allmän förvaltning och handel frambållas. Intressant är det vidare att se, hur industri och hantverk ökar sin andel av ungdomar i åldern 15—24 år och hur en minskning därefter sker. Då andra näringar förefaller öka sin andel av den totala tillgången på ung manlig arbetskraft på bekostnad av industri och hantverk, kan detta vara ett uttryck för de förras återhämtning av ett försprång, som industri och hantverk erhållit genom att ur den ena eller andra synpunkten vara relativt mer »öppen» för den allra yngsta arbetskraften.

Brutto- och nettoflyttningar

Utvecklingen för de olika näringsgrenarna i Stockholm beträffande denna unga arbetskraft åskådliggöres ytterligare genom ett studium av brutto- respektive nettoflyttningen under perioden 1951—54. I tabell 5 har några siffror över flyttningströmmarnas relativa storlek sammanställts för de näringsgrenar, som omfatta 20 eller flera yrkesverksamma vid periodens början.

Vid periodens början var 482 av ma-

Tab. 5. Olika näringsgrenars brutto- och nettoflyttningar

The gross and net movements of employees in different industries

Näringsgren	Brutto- ökning 1951—54 %	Brutto- minskn. 1951—54 %	Netto- ökning resp. minskn. %
Byggnadsv. (N = 26) . . .	69	12	+ 58
Ind. o. hantv. (N = 215) . . .	36	16	+ 20
Samfärdsel (N = 80) . . .	64	31	+ 33
Handel (N = 94) . . .	69	19	+ 50
Allmän förv. (N = 41) . . .	78	24	+ 54

terialets 667 individer yrkesverksamma. Denna grupp ökar sedan under periodens lopp med 138 individer tillhörande gruppen ej yrkesverksamma. De yrkesverksammas antal ökar således under de fyra åren med 28,6 %. Då nettoökningen enligt tab. 5 är större för byggnadsverksamhet, allmän förvaltning och handel samt i någon mån för samfärdsel än ökningen för de yrkesverksamma som helhet, kommer de fyra nämnda näringsgrenarna att öka sin andel av gruppen yrkesverksamma under periodens lopp. Den väsentligt lägre nettoökningen för industri och hantverk kommer däremot att medföra, att denna näringsgren vid periodens slut omfattar en mindre del av kategorien yrkesverksamma än vid dess början.

Tabell 5 ger också möjlighet att mera i detalj studera de processer, som gett upphov till dessa olika nettoökningar. Bruttoökningen synes således bland de här medtagna näringsgrenarna vara ungefär lika stor för alla utom för industri och hantverk, som relativt sett drar till sig betydligt mindre antal ungdomar. Be-

träffande allmän förvaltning och handel men också byggnadsverksamhet är likheterna stora vad gäller både brutto- och nettoströmmarnas relativa storlek. I samtliga dessa tre fall kan vi iakttaga hög bruttoökning i förening med låg bruttominskning resulterande i hög nettoökning. Industri och hantverk uppvisar låg såväl bruttoökning som bruttominskning med en relativt låg nettoökning som resultat. Motsatt mönster har samfärdsel. Både bruttoökningen och bruttominskningen är i det fallet hög. Resultatet blir emellertid en i jämförelse med industri och hantverk högre nettoökning, utan att den dock kommer upp till samma höga siffror, som gäller för byggnadsverksamhet, allmän förvaltning och handel.

Var hamnar de yrkesverksamma efter fyra år?

Även i detta sammanhang kan det för överskådlighetens skull vara lämpligt att slå samman de olika årsklasserna och studera hur stor andel, som är kvar i samma näringsgren efter fyra år och hur stora andelar, som flyttat till andra näringsgrenar, vilket kan ha skett genom ett eller flera byten. Jordbruk med

Tab. 6: 1—7. Var de vid periodens början yrkesverksamma hamnar efter fyra år

Where the individuals occupied at the beginning of the period end up after four years

1. Byggnadsverksamhet

Näringsgren	Antal		%
	1950	1954	1954
1	26	23	88
2		1	4
3		2	8
4		—	—
5		—	—
6		—	—

2. Industri och hantverk

Näringsgren	Antal		%
	1950	1954	1954
1	215	3	1
2		180	84
3		15	7
4		14	7
5		3	1
6		—	—

3. Samfärdsel

Näringsgren	Antal		%
	1950	1954	1954
1	80	1	1
2		13	16
3		55	69
4		9	11
5		2	3
6		—	—

4. Handel

Näringsgren	Antal		%
	1950	1954	1954
1	94	2	2
2		9	10
3		7	7
4		76	81
5		—	—
6		—	—

5. Allmän förvaltning

Näringsgren	Antal		%
	1950	1954	1954
1	41	—	—
2		6	15
3		3	7
4		1	2
5		31	76
6		—	—

6. Fria yrken

Näringsgren	Antal		%
	1950	1954	1954
1	16	—	—
2		1	6
3		1	6
4		3	19
5		1	6
6		10	63

7. Summa

Näringsgren	Antal		+ / -
	1950	1954	
1	26	29	+ 3
2	215	210	- 5
3	80	83	+ 3
4	94	103	+ 9
5	41	37	- 4
6	16	10	- 6

binärningar, husligt arbete samt övriga yrken har inte medtagits på grund av det ringa antalet yrkesverksamma inom dessa näringsgrenar.

Om vi först ser på stabiliteten i tillhörigheten till en viss näringsgren under perioden skulle i denna metodstudie tabellen visa, att denna är störst i byggnadsverksamhet med 88 % av de yrkesverksamma kvar efter fyra år. Därefter följer industri och hantverk med 84 %, handel med 81 %, allmän förvaltning med 76 % och samfärdsel med 69 %. Fria yrken, där procentsiffran är 63, uppvisar den lägsta stabiliteten.

Av vad som sagts om stabiliteten i tillhörigheten till en viss näringsgren, har det också framgått, att endast relativt små andelar flyttar till andra näringsgrenar. Dessa fördelar sig på två, tre eller fyra flyttningsströmmar, exempelvis så att de industrianställda flyttar till byggnadsverksamhet i tre, till samfärdsel i femton, till handel i fjorton och till allmän förvaltning i tre fall. Variationerna mellan strömmarnas storlek är på grund av de små grupper det här gäller så ringa, att de inte kan bli föremål för någon analys.

Det kan ha sitt intresse att summera de olika flyttningsströmmarna. En sådan summering ger vid handen, att de olika strömmarna på det hela taget tar ut varandra. Således förlorar industri och hantverk 35 av sina vid periodens bör-

jan 215 anställda till andra näringsgrenar men får samtidigt ett tillskott från dessa på 30 individer. Nettoförlusten av personer, som alltifrån periodens början är yrkesverksamma inom industri och hantverk, blir därigenom begränsad till 5 eller 2,3 % av antalet anställda inom näringen vid periodens början. En relativt större förlust gör emellertid fria yrken med 6 individer motsvarande 37,5 %. Det största nettotillskottet — såväl totalt som relativt sett — erhåller handel med 9 individer eller 9,6 %. 31/12 1950 tillhörde 5 av dessa 9 industri och hantverk.

Då de olika flyttningsströmmarna väsentligen tar ut varandra, måste den slutsatsen dragas, att större förändringar i fördelningen mellan näringsgrenarna huvudsakligen beror på tillskottet från ej yrkesverksamma.

Var hamnar de ej yrkesverksamma?

Om vi på samma sätt analyserar gruppen ej yrkesverksamma vid periodens början, finner vi, att denna grupp efter fyra år fördelar sig på följande sätt:

Tab. 7. Var de vid periodens början ej yrkesverksamma hamnar efter fyra år
Where the individuals not occupied at the beginning of the period end up after four years

	1950	1954	
185 st.	46	25 %	Industri och hantverk
	34	18 %	Handel
	20	11 %	Samfärdsel
	26	14 %	Allmän förvaltning
	10	5 %	Byggnadsverksamhet
	2	1 %	Fria yrken
	47	25 %	Fortfarande ej yrkesverksamma

I tabell 7 har näringsgrenarna ställts i den ordning, som enligt vårt material motsvarar deras rangordning med hän-

syn till det under perioden genomsnittliga antalet anställda individer. Om vi ser på flyttningsströmmarna från gruppen ej yrkesverksamma vid periodens början till de olika näringsgrenarna, finner vi, att industri och hantverk, som har det största antalet anställda, också drar till sig den största gruppen ej yrkesverksamma. Handel, som är näst störst, kommer som nummer två. Sedan sker emellertid en omkastning på så sätt, att allmän förvaltningstjänst som endast är fyra i ordningen vad beträffar medelantalet anställda, kommer som nummer tre som mottagare av ej yrkesverksamma. Näringsgrenen distanserar här samfärdsel. Byggnadsverksamhet kommer till slut som nummer fem i båda hänseendena.

Om vi går ett steg längre och jämför hur »debutanterna» (dvs. ej yrkesverksamma, som inträtt på arbetsmarknaden under perioden) fördelar sig på de olika näringsgrenarna 31/12 1954 med fördelningen av samtliga yrkesverksamma i vårt material vid periodens början respektive slut, finner vi vad som visas i tabell 8.

Av sammanställningen framgår att

Tab. 8. Hur »debutanterna» och 1950 resp. 1954 års yrkesverksamma fördelar sig på olika näringsgrenar

How the »beginners» and the individuals occupied in 1950 and 1954 are distributed among the various industries

Näringsgren	% av »debutanter»	% av samtliga anställda 1950	% av samtliga anställda 1954
Industri o. hantverk	33	45	42
Handel	25	20	23
Samfärdsel	15	17	17
Allmän förvaltning	19	9	10
Byggnadsverksamhet	7	5	7
Övriga yrken	2	4	1

byggnadsverksamhet och samfärdsel i stort sett drar till sig nytillskottet på arbetsmarknaden i proportion till sina andelar av antalet yrkesverksamma vid periodens början. Industri och hantverk mottager emellertid en väsentligt mindre andel av nytillskottet, allmän förvaltning en väsentligt större samt handel en något större andel än dessa näringsgrenars andelar av samtliga yrkesverksamma. Vi tänker oss, att jämförelsen närmast gäller situationen 1950.

Den jämförelsevis stora andel ungdomar som deuterar i allmän förvaltning får antas sammanhänga med att denna näringsgren tar en allt större andel av dem som varit ej yrkesverksamma ända upp i 25-årsåldern, exempelvis akademiker. Att så är fallet framgår av en uppdelning av rekryteringen på de här analyserade sex årsklasserna. Allmän förvaltning tar en väsentligt större andel av de äldre årgångarnas nytillskott. Motsatt förhållande gäller för industri och hantverk. Diagram 2 åskådliggör dessa bägge förhållanden. De olika årsklasserna har parvis slagits samman. Därigenom blir antalet »debutanter» för varje grupp i ordning efter ålder 78, 37 och 23. Hade varje årsklass bildat en grupp skulle den minsta blott ha omfattat 8 individer.

Diagram 2 får anses styrka det i tidigare sammanhang gjorda antagandet att industri och hantverk är speciellt »öppet» för den allra yngsta arbetskraften (se sid. 37). Däremot visar diagrammet också, att handel i likhet med industri och hantverk är i hög grad »öppen» för den allra yngsta arbetskraften. Det är följaktligen inte möjligt att i detta avseende finna någon förklaring, varför handel får ett i proportion till sin andel av de anställda större nytillskott. En sådan förklaring måste sökas på annat håll.

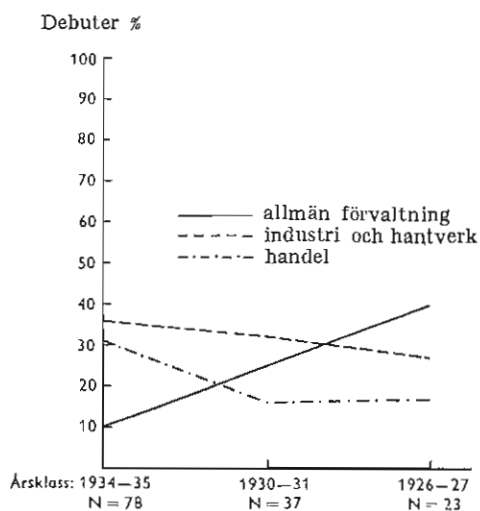

Diagram 2. Rekryteringen till industri och hantverk, handel samt allmän förvaltning. *The recruitment to industry and crafts, trade and civil service.*

Det kan tänkas, att en förändring under åren 1951—54 ägt rum på sådant sätt, att den unga arbetskraften sedd som helhet gått till handel i större utsträck-

Tab. 9. Fördelning på näringsgren av 1950 resp. 1954 års yrkesverksamma 19—20- och 23—24-åringar¹

The distribution among industries of the individuals 19—20 and 23—24 years of age who were occupied in 1950 and 1954

Näringsgren	1950 års 19—21- och 23—25-åringar	1954 års
Byggnadsverksamhet	5,5 %	6,6 %
Industri och hantverk	45,6 %	41,5 %
Samfärdseil	16,9 %	17,1 %
Handel	19,9 %	22,7 %
Allmän förvaltning	8,7 %	10,2 %
Fria yrken	3,4 %	1,9 %

¹ Då fördelningen av de olika årsklasserna i vårt material inte är helt densamma för 1950 års 19—20- och 23—24-åringar som för 1954 års, hade det riktiga varit att dela upp tabellen så att jämförelsen kommit att gälla varje årsklass för sig. En sådan uppdelning hade emellertid inte givit något väsentligt av intresse utöver det, som kan studeras i tabell 9, där jämförelsen gäller de fyra årsklasserna sammanslagna.

ning 1954 än vad den hade 1950. Genom vårt urval av årsklasser är det möjligt att undersöka, huruvida fördelningen på de olika näringsgrenarna av 1950 års yrkesverksamma 19—20- och 23—24-åringar skiljer sig från 1954 års.

Av tabell 9 framgår det, att industri och hantverk jämte gruppen fria yrken mellan åren 1950 och 1954 minskat sin andel av yrkesverksamma 19—20- och 23—24-åringar. Övriga näringsgrenar har ökat sina respektive andelar. Handels ökning från 19,9 % till 22,7 % är den kraftigaste. Enligt vårt material gick således den unga arbetskraften till handel i en större utsträckning 1954 än vad den gjorde 1950. Samma förhållande gäller för näringsgrenarna byggnadsverksamhet och allmän förvaltning, medan samfärdseils andel endast undergått en obetydlig förändring.

Byte mellan näringsgrenar och inträde på arbetsmarknaden

Vi skall i detta avsnitt ägna uppmärksamhet åt skillnaden i fråga om rörlighet och stabilitet mellan de olika åldersgrupperna. Det kan i det sammanhanget vara lämpligt att skilja mellan yrkesverksammas byte av näringsgren och de byten som innebär att ej yrkesverksamma gör sin debut på arbetsmarknaden.

Diagram 3 visar de andelar av de parvis sammanslagna årsklasserna, som bytte på det ena eller det andra sättet under periodens lopp. Beteckningen »bytare» har givits åt de individer, som under hela perioden varit yrkesverksamma, men som bytt näringstillhörighet. De ej yrkesverksamma, som under perioden gjort sitt inträde på arbetsmarknaden, har kallats »debutanter». »Bytarnas» andelar har beräknats på medeltalet anställda i respektive åldersklass, medan »debutanternas» har räk-

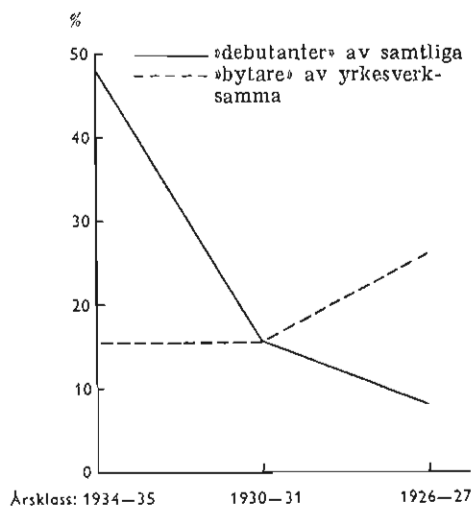

Diagram 3. Hur stora delar av de parvis sammanslagna årsklasserna, som utgörs av »debutanter» resp. »bytare». *The proportion of »beginners» and »movers» in the different age groups combined in pairs.*

nats på antalet individer i respektive åldersklass.

Som redan har framgått av tabell 2, är »debutanterna» vanligast förekommande bland 1934/35-orna. »Bytarna» är däremot relativt sett fler bland de bägge äldsta årsklasserna än bland de övriga. Det senare förhållandet kan te sig en smula egendomligt. Om »bytarna» hade varit vanligast bland de bägge yngsta årsklasserna, hade en näraliggande förklaring varit, att den yngre arbetskraften i högre grad utmärks av en viss »shopping-around-inställning» än den äldre. Ett sådant resultat skulle också ha stått i god överensstämmelse med det i många undersökningar funna sambandet mellan stigande ålder och minskad rörlighet på arbetsmarknaden. Vid dessa undersökningar har man dock måst göra ett undantag för den allra yngsta arbetskraften, som visat en påfallande stabilitet. Rudolf Meidner finner t. ex. i sin studie av efterkrigstidens svenska

arbetsmarknad, att »de i stort sett med stigande ålder fallande serierna uppvisa dock för två av företagen (C och D) ett markant undantag: rörligheten för gruppen under 21 år är förvånansvärt låg».¹ Meidner vill förklara detta förhållande med »att gruppen (under 21 år) rymmer lärlingar och praktikanter, vilka ha låg omsättning. I A-företagets material är denna grupp bortrensad, och en specialbearbetning av gruppen visar en anmärkningsvärd stabilitet».² Den högre stabiliteten i berörda hänseende för de två yngsta årsklasserna i vårt material jämfört med de bägge äldsta torde kunna förklaras på liknande sätt. Orsaken till den höga stabiliteten för årsklasserna 1930 och 1931 får väsentligen anses sammanhänga med värnpliktstjänstgöringen. Denna noteras nämligen inte i befolkningsregistret. En person, som före inryckningen är arbetare inom byggnadsverksamhet, kodas som sådan i befolkningsregistret även för den tid, då han gör militärtjänst.

»Debutantens» eller »bytarens» slutposition kan ha nåtts genom en eller flera flyttningar. Om en persons inträde på arbetsmarknaden räknas som en »flyttning», hade 245 av materialets 667 individer, dvs. de 36,7 procent, som bytt näringsgren eller blivit yrkesverksamma, gjort sammanlagt 355 flyttningar. Under fyraårsperioden gör således de 245 individerna i genomsnitt 1,45 flyttningar. Denna siffra är för den i Stockholm

¹ Meidner, Rudolf, Svensk arbetsmarknad vid full sysselsättning, Konjunkturinstitutet, Stockholm 1954, sid. 118 — Meidners observation har gjorts i samband med en bearbetning av ett jämförelsevis omfattande material från fyra svenska storföretag. 1949 hade de fyra företagen 6 500 arbetare anställda, varav 4 200 män och 2 300 kvinnor. Bearbetningen av detta material gjordes 1949.

² Det kan tilläggas, att B-företaget enligt Meidner inte sysselsätter lärlingar i egentlig mening.

födda arbetskraften 1,41 och för den till Stockholm inflyttade 1,50. De inflyttade kan således ur denna synpunkt anses som något mera rörliga.

Inkomstutvecklingen för »bytare» och »stabila»¹

Det har befunnits intressant att iakttaga, huruvida inkomstökningen är större eller mindre för individer, som under periodens lopp bytt näringstillhörighet. Denna delundersökning baserar sig endast på de bägge äldsta årsklasserna (1926 och 1927) samt blott på sådana individer, som alltifrån periodens början tillhört kategorien yrkesverksamma. Ingen hänsyn har följaktligen tagits till årsklasserna 1930, 1931, 1934 och 1935. Om detta hade skett, skulle sådan arbetskraft, som nyligen gjort sitt inträde på arbetsmarknaden och som vanligen under kort tid erhåller relativt sett synnerligen kraftiga lönehöjningar, ha kommit att i hög grad påverka resultatet. I en undersökning, som bygger på ett starkt begränsat material, är det givetvis angeläget att i så stor utsträckning som möjligt inte behöva taga hänsyn till kraftiga och — som i detta fall — oregelmässiga förändringar. För årsklasserna 1930 och 1931 kommer dessutom militärtjänsten in i bilden som en störande faktor.

I syfte att studera inkomstutvecklingen för »bytare» och »stabila» har följande klassificering gjorts:

A_{St} Arbetare som stannat i samma näringsgren och samma yrkesställning under hela perioden.

¹ Det skall i detta sammanhang framhållas att befolkningsregistret inte ger någon uppfattning om inkomstens karaktär. Det framgår exempelvis inte om en inkomst till större eller mindre del härrör från förmögenhet. Inte minst härigenom måste denna delundersökning rörande »inkomstutvecklingen för »bytare» och »stabila» i första hand begränsa sig till att gälla ett stadium av en metod.

Tab. 10. Inkomstutvecklingen för »bytare» resp. »stabila»

The changes of income for »movers» and »non movers»

	1926		1927		1926/27	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%
A _{St} . . .	60	+ 34	38	+ 45	98	+ 38
A _{By} . . .	15	+ 35	16	+ 58	31	+ 47
T _{St} . . .	34	+ 52	47	+ 65	81	+ 54
T _{By} . . .	5	+ 23	7	+ 82	12	+ 65

A_{By} Arbetare som bytt näringsgren men förblivit arbetare.

T_{St} Tjänstemän som stannat i samma näringsgren och samma yrkesställning under hela perioden.

T_{By} Tjänstemän som bytt näringsgren men förblivit tjänstemän.

Vid ett betraktande av de bägge årsklasserna som helhet ger tab. 10 uttryck för det förhållandet, att den del av arbetskraften som bytt näringsgren ökat sin inkomst mer än den del som under hela perioden tillhört en och samma näring. Ser vi på de bägge årsklasserna åtskilda framgår, att den påtalade tendensen kommer till tydligt uttryck vad gäller 1927-orna beträffande såväl arbetare som tjänstemannagruppen. I detta hänseende skiljer sig emellertid de bägge årsklasserna från varandra. Härtill kommer, att 1926-orna under loppet av de fyra åren erhållit en avsevärt lägre inkomsthöjning än 1927-orna. Detta sammanhänger med att den ett år yngre arbetskraftens inkomst vid periodens början varit lägre, varför en för de båda årsklasserna totalt sett ungefär lika stor inkomsthöjning givit ett relativt sett kraftigare utslag.

Med tanke på det mycket begränsade material, som denna delundersökning baserar sig på, är det rimligt att i första hand betrakta inkomsthöjningen för

de bägge årsklasserna sedda som en enhet. I så fall skulle denna del av undersökningen ge visst uttryck åt att de individer, som skiftat näringstillhörighet under perioden, erhållit en större lönehöjning än de som under de fyra åren tillhört en och samma näringsgren. Materialet är emellertid begränsat och därmed slumpfelen stora, varför »resultatet» endast får betraktas som en tendens värd att prövas i en undersökning upplagd på bredare basis.

Antalet byten av näringsgren och den ekonomiska konjunkturen

I samband med undersökningen har det också framkommit, att antalet byten av näringsgren var jämförelsevis mycket lågt för år 1953. Vidare tycks nedgången under 1953 ha resulterat i en ackumulerad flyttningsberedskap inför nästa år, som uppvisar ett avsevärt större antal byten än något annat av de fyra aktuella åren.

Det intressanta med nedgången av antalet byten under 1953 är, att den synes stå i samband med konjunkturavmattningen detta år. Exempelvis var arbetslösheten 1953 större än något annat år under perioden 1951—54.¹

Diagram 4 visar, att det råder god samstämmighet mellan den ökade arbetslösheten 1953 och den låga frekvensen byten mellan näringsgrenar under samma år, sådant detta förhållande kommer till uttryck vid en jämförelse mellan Arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter beträffande arbetslösheten och uppgifter beträffande näringsgrensbyten baserade på det här bearbetade materialet. Det är också intressant att kunna se, hur den omedelbara effekten av konjunkturför-

¹ Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

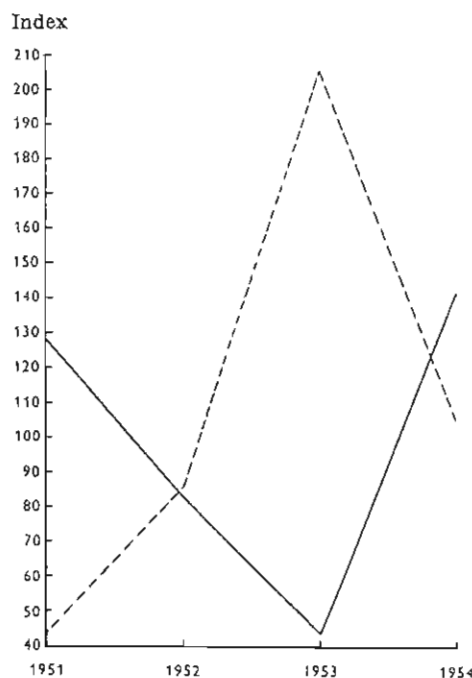

Diagram 4. Antal byten jämfört med arbetslösheten. *The number of changes of industry compared with unemployment during the same period.*

— = byten; 100 = genomsnittliga antalet byten för de fyra åren 1951—54 enligt vårt material.
 - - - = arbetslöshet; 100 = genomsnittliga antalet arbetslösa i Stockholm för de fyra åren 1951—54 enligt arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter.

bättringen 1953—54 resulterade i en mycket kraftig ökning av antalet byten de olika näringsgrenarna emellan.

Avslutning

På dessa sidor har redovisning skett för några spridda resultat från en provbearbetning av befolkningsregistret. Bearbetningens syfte har emellertid — som tidigare framhållits — inte varit så mycket att med hjälp av dessa resultat söka ge en bild av arbetsmarknaden i Stockholm med avseende på de undersökta

årsklasserna som att ge exempel på vad befolkningsregistret kan användas till i samband med studiet av arbetskraftens rörlighet. Det har därvid visat sig, att befolkningsregistret är ett tillräckligt känsligt instrument för ett studium av arbetskraftens rörlighet för att resultaten skall bli av visst värde.

Det är dock klart, att befolkningsregistret endast i mycket grova drag kan mäta den för en analys av arbetsmarknadens rörlighet viktigaste variabeln, nämligen själva bytena av yrke och arbetsplats. Vi får sålunda ingenting veta om byte av arbetsplats, som inte innebär vare sig byte av näringsgren eller yrkesställning och heller inte något om arbetstagarnas »karriär» inom samma yrke och på samma arbetsplats. Även bytena av näringsgren och yrkesställning är ofullständigt registrerade genom att hänsyn endast kan tagas till de förändringar, som deklarationerna ger besked om vid varje årsskifte. En svaghet vid tidsjämförelser är också det förhållandet, att begreppen yrkesverksam respektive ej yrkesverksam hade en annan innebörd vid registrets uppläggning än vid den årliga aktualiseringen (jfr s. 35). Det bör även framhållas, att det för undersökningar med syfte att belysa yrkesväxlingar vore av betydelse om upp-

gifterna rörande näringsgrenstillhörighet var mer differentierade. Särskilt vore det angeläget med en uppspalning av industri och hantverk. Vidare skulle befolkningsregistret öka i användbarhet vad gäller undersökningar rörande inkomstutvecklingen, om inkomstens karaktär — exempelvis inkomst av förvärvsarbete respektive förmögenhet — angavs.

Befolkningsregistret kan således inte användas för en intensiv analys av alla slag av arbetsbyten, som äger rum på den svenska arbetsmarknaden. Dess uppgift får därför anses vara att ge en allmän ram för mera intensiva studier av arbetskraftens rörlighet i en eller flera lokala arbetsmarknader. Befolkningsregistret kan exempelvis ge en bild av det nationella flyttningsfält, som utgör bakgrunden till de lokala arbetsmarknaderna. Vidare tillåter materialet viss grov analys såsom beträffande ålders- och könssammansättningen av huvudströmmarna på arbetsmarknaden. Med ett sådant mera begränsat perspektiv på materialet borde en utvidgad analys av befolkningsregistret kunna tillföra oss en hel del kunskap om hur dagens svenska arbetsmarknad fungerar trots bostadsbrist och andra hinder för arbetskraftens rörlighet.